

4. *Чистякова Ю. В.* Розширення методології порівняльного правознавства за рахунок залучення семіотичного методологічного підходу / Ю. В. Чистякова // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 1. – С. 55-59.
5. *Оборотов Ю. М.* Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01 / Оборотов Юрій Миколайович. – О., 2003. – 379 с.
6. *Пархоменко Н. М.* Джерела права: проблеми теорії та методології : [монографія] / Н. М. Пархоменко. – К. : Юридична думка, 2008. – 336 с.
7. *Фальковський А.* Методологія сучасної юриспруденції: аксіологічні та антропологічні засади / А. Фальковський // Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : статті учасників Міжнар. “круглого столу” (м. Львів, 3 – 5 груд. 2010 р.). – Львів : Галицький друкар, 2010. – С. 634 – 644.
8. *Тихомиров А. Д.* Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы : [монография] / А. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 334 с.
9. *Бобровник С. В.* Компромiс i конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : [монографія] / С. В. Бобровник. – К. : Юридична думка, 2011. – 384 с.
10. *Гусарев С. Д.* Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – 3-тє вид., перероб. i доп. – К. : Знання, 2008. – 495 с.

**Т. В. Гавронська**  
**викладач кафедри правознавства**  
**Національного педагогічного університету**  
**імені М. П. Драгоманова,**  
**кандидат юридичних наук**  
**(м. Київ)**

## ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ: СУЧАСНІ ВИМІРИ ТА ПІДХОДИ

Одним із головних завдань сучасної держави є комплексний підхід до вивчення проблеми, а саме врахування вимог міжнародно-правових актів у галузі прав людини та їх фактичне втілення в реальність. Права і свободи людини та громадянина становлять найважливіший соціальний і політико-правовий інститут, що об'єктивно виступає мірилом досягнень суспільства, показником рівня його цивілізованості. Від рівня забезпеченості прав людини та громадянина значною мірою залежить розвиток самої особистості, її життя та здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека.

На теоретичному рівні питання, що стосуються правового положення людини в державі, її прав і свобод, міжнародних стандартів прав людини, їх історичного розвитку, юридичного забезпечення розглядаються у працях відомих вчених як: С. С. Алексєєв, В. Д. Бабкін, С. В. Бобровник, Є. О. Гіда, С. Д. Гусарев, М. М. Гуренко, К. Г. Волинка, Т. М. Заворотченко, А. М. Колодій, С. Л. Лисенков, І. Й. Магновський, А. Ю. Олійник, О. Ф. Фрицький, А. І. Хальота, Ю. С. Шемшученко й іншими дослідниками. Але, не зважаючи на наявність значної кількості досліджень щодо прав і свобод людини й громадянина, загальною їх рисою є певна фрагментарність та суперечливість. Тому, вважаємо доцільним розглянути визначену проблематику із

врахуванням досягнень юридичної науки з метою удосконалення процесу забезпечення прав і свобод людини та громадянина у сучасній Україні.

Інститут прав і свобод людини та громадянина є одним із найважливіших елементів правового статусу особи. Саме у правах і свободах юридично оформляються стандарти поведінки людини, що визнаються та гарантуються державою.

В юридичній науці права людини тлумачать як права індивіда – члена суспільства і права особи, які включають сукупність її прав незалежно від того, громадянином якої держави вона є. Права людини, залишаючись морально-політичним імперативом, набувають юридичної форми та стають одним із важливих інститутів конституційного права [2, с. 186].

Найбільш важливі характерні особливості основних прав і свобод, закріплених у конституції, полягають у тому, що вони надані людині від природи, носять природний і невідчужуваний характер, виступають у якості вищої соціальної цінності, є безпосередньо діючими, перебувають під захистом держави, відповідають міжнародним стандартам [4, с. 189].

В інших наукових працях виокремлюють такі ознаки прав і свобод людини та громадянина: 1) фундаментальність – основоположний, вихідний характер; вони є передумовою існування всіх інших прав і свобод; 2) універсальність – визнаються за всіма громадянами цієї держави незалежно від будь-яких соціальних ознак; 3) непохідний характер – виникають не з правовідносин, а в силу їх визнання суспільством, юридичного закріплення й гарантування державою; 4) непорушність – не можуть бути скасовані чи ліквідовані; на них можуть бути здійснені тільки посягання; 5) невід’ємність – жоден суб’єкт не може відібрати в особи її основні права чи привласнити їх; нерозривно пов’язані з особою володаря (носія); 6) невідчужуваність – не можуть бути передані іншим суб’єктам навіть самим володарем (носієм) за власною волею; 7) постійність – визнаються за людиною (в сенсі правоздатності) з моменту народження і до смерті; вони не зникають з однократною реалізацією, а можуть бути використані необмежену кількість разів, протягом усього життя людини; 8) системність – усі вони пов’язані між собою та діють у комплексі, забезпечуючи всебічний розвиток людини; 9) конституційна форма закріплення – здебільшого отримують об’єктивізацію в тексті Основного Закону (у вигляді окремої норми чи виводяться логічним шляхом під час правозастосування); 10) невичерпність переліку – їх конституційний перелік є відкритим і має тенденцію до розширення [7, с. 92].

Така багатоманітність у підходах до визначення поняття прав і свобод людини та громадянина має право на існування, оскільки зумовлена складністю цих явищ, а відтак, – і наявністю значного кола їх характеристик і властивостей.

Юридична наука виділяє два головні напрями визначення сучасного розуміння сутності прав і свобод людини: природно-правовий та позитивістський [3, с. 20].

Основою природно-правового напрямку стала концепція, заснована на теорії природного (природженого) права, за якою людина розглядається як така, що наділена невід'ємними природними правами, дарованими їй від народження (право на життя, право на особисту свободу, право на власність, право на свободу слова та інші). Держава повинна забезпечувати такі права, створювати належні умови для їх реалізації, охорони та захисту від протиправних посягань. Позитивістський напрям сутності прав і свобод характеризується тим, що правами людини вважаються лише ті, які встановлюються та надаються державою.

Сучасна доктрина прав і свобод людини та громадянина не розглядає названі концепції як антиподи. Належність природних прав людині від народження зумовлює їх закріплення на законодавчому рівні, що сприяє створенню ефективного механізму забезпечення прав і свобод державою. Права і свободи людини, які незакріплені в позитивному праві (конституційних та інших законодавчих актах), створюють перепони для гарантування цих прав державою.

Практика більшості розвинутих держав усунула протистояння природно-правового та позитивістського напрямків розуміння сутності прав людини шляхом конституційного встановлення основних прав людини. Таким чином, на конституційному рівні закріплюються загальнолюдські цінності, що свого часу були утверджені в результаті буржуазних революцій, втілені в міжнародно-правових нормах, що встановлюють сучасні міжнародні стандарти в галузі прав людини.

Питання про співвідношення прав та свобод, як і про співвідношення між правами людини й правами громадянина, здебільшого визначаються конституцією держави, яка, зрозуміло, не може закріпити весь обсяг основних прав і свобод, а тому закріплює найважливіші, найсуттєвіші з них. За основними компонентами права людини і права громадянина збігаються. Необхідно зазначити, що права людини порівняно з правами громадянина мають домінантне значення. Адже права людини поширюються на всіх людей, які проживають або тимчасово перебувають у тій або іншій країні, а права громадянина – лише на тих осіб, які є громадянами певної держави.

Водночас, права людини і права громадянина тісно взаємозалежні. Відповідно до Закону України “Про громадянство України” [6], громадянином України є особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України. Тому права громадянина на відміну від прав людини є територіальними, національними. Права людини, які засновані на теорії природного права, відрізняються від прав громадянина тим, що вони базуються на позитивістській теорії права.

Чинна Конституція України також розрізняє поняття “права людини” і “права громадянина”. У першому випадку йдеться про права, пов'язані з самою людською істотою, її існуванням та розвитком. Людина (як носій прав і свобод) у цьому розумінні виступає переважно як фізична особа. Щодо прав громадянина, то вони

пов'язані зі сферою відносин людини з суспільством, державою, їх інституціями. Основу цього виду прав становить належність людини до держави, громадянином якої вона є.

Закріплення прав і свобод людини та громадянина на конституційному рівні є найголовнішим у нормативному регулюванні правового статусу особи будь-якої держави. Адже у випадку, коли правам і свободам людини та громадянина не відведено належної уваги в Основному Законі, вони можуть перетворитися на декларації та не мати практичного використання. Також, сучасна юридична теорія і практика визнає людину найвищою соціальною цінністю, а її права та свободи повинні визначати зміст і спрямованість діяльності законодавчих, виконавчих, судових й інших державних органів.

Конституція України закріпила права і свободи людини та громадянина системно. Тобто на рівні їх теоретичного моделювання і сприйняття вони поділяються на особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні права й свободи.

Під конституційними правами і свободами людини та громадянина в Україні необхідно розуміти гарантовану Конституцією та державою міру можливої поведінки або діяльності особи (колективу осіб) з метою задоволення своїх законних потреб та інтересів у політичній, економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах суспільного життя [5, с. 177-178].

Таким чином, можна стверджувати, що сучасний стан юридичної науки в контексті дослідження проблематики прав і свобод людини знаходиться на високому теоретичному рівні. Проте, реальний стан забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні потребує суттєвого удосконалення та покращення. Так, протягом останніх років кількість справ, що надійшли від України до Європейського Суду з прав людини, неухильно зростала. Якщо в 1999 році їх було 764, то станом на 30 червня 2010 року – 10 550 українських справ чекали на своє вирішення. За кількістю заяв на 10 000 жителів країни Україна випереджає і Росію, і Туреччину. Якщо від Росії надходить 0,71 заяви, від Туреччини – 0,53 заяви, то від України – 1,03 заяви на 10000 населення. Для порівняння: в Іспанії – 0,09; Ірландії – 0,11; Данії – 0,13; Португалії – 0,14; Бельгії – 0,16; Норвегії – 0,17, у колишніх радянських республіках: Вірменії – 0,33; Азербайджані – 0,39; Литві – 0,76 [1, с. 2-3.].

Отже, система правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні поки що на стадії розробки, а її реалізованість та захищеність залишається й досі на невисокому рівні. Дієвість правової системи визначається з точки зору реальної ефективності забезпечення прав і свобод особи. Крім того, потрібно цілеспрямовано та планомірно підвищувати культуру і правосвідомість громадян, посадових й службових осіб. А ще надзвичайно важливим напрямом діяльності держави, на нашу думку, є активізація зусиль держави щодо інформування населення про права людини. Необхідно наполегливо домагатися того, щоб весь комплекс питань стосовно особливостей чинного законодавства, практичної реалізації та захисту прав

людини і громадянина став більш доступним для ознайомлення та вивчення всіма членами суспільства. Лише відкритість і гласність у цій сфері стануть запорукою та дійовим чинником утвердження в Україні правової демократичної держави.

### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Європейська конвенція про захист прав людини та завдання юридичної науки в Україні: Доповідь Голови Верховної Ради України Володимира Литвина на загальних зборах Національної академії правових наук України (24 вересня 2010 року) // *Голос України*. – 25 вересня 2010 р. – № 179 (4929). – С. 2-3.
2. Конституційне право України / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наукова думка, 1999. – 735 с.
3. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні : [монографія] / [Ю. С. Шемшученко, Н. І. Карпачова, Т. А. Костецька та ін.] ; за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2008. – 252 с.
4. Матузов Н. И. Теория государства и права : учеб. / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – 3-е изд. – М. : Дело, 2009. – 528 с.
5. *Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л.* Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В. Л. Федоренка. – 2-ге вид., переробл. і доопр. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2010. – 432 с.
6. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2001. – № 13. – Ст. 65.
7. *Серьогін В. О.* Конституційне право України : навч. посіб. / В. О. Серьогін ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 368 с.

*Д. В. Гончар*  
*здобувач Інституту держави і права*  
*ім. В. М. Корецького НАН України*  
*(м. Київ)*

## **ПРОФЕСІЙНА ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Юридичну допомогу можна визначати через поняття юридичної (правової) діяльності, що вказує на її видову належність до діяльності у сфері права і зумовлює потребу у виявленні її зв'язків із правовими поняттями “діяльнісного” рівня.

Виокремлення правової діяльності з правомірної поведінки має глибокий зміст. Для правової діяльності обов'язковими є усвідомленість і цілеспрямованість, тоді як правова поведінка може бути фактично неусвідомленою суб'єктами як така. У вузькому значенні поняття “юридична діяльність” вжито в літературі на позначення виду правової діяльності – діяльності компетентних органів. Так, В. Карташов визначає юридичну діяльність як опосередковану правом професійну трудову державно-владну діяльність компетентних органів з ухвалення юридичних рішень, яка спрямована на виконання громадських функцій і завдань (створення законів,